

10- TÜRKİYE’NİN GELECEĞİ 10-FUTURE OF TURKEY

Ali Yılmaz, ylmazali06@gmail.com

ÖZ

Politika, kaynakların statü dağılımı ile bireysel/toplumsal katmanlar arasındaki güç ilişkileri ile tanımlanan etkinlikler dizisidir. Politika, bir ülkede genel olarak kamu yararına/ortak çıkarlar gözetilerek yapılır. Önemli siyasal sistemlerden biri de demokrasidir. Demokrasinin özü katılım, hukuk, adalet, insan hakları gibi kavramlarla özetlenebilir. Politika ve demokrasi, yaşamın her alanında şöyle ya da böyle vardır. Strateji ise hedefe giden yol ve izlenecek yöntem olarak ifade edilebilir. Bu çerçevede, jeopolitikaya ve devamında jeostratejiye dair kararlar, tüm insanlığı kucaklayan politik, demokratik ve stratejik değerler üzerinden verilmelidir.

Jeopolitika, devletlerin sınırları içerisindeki ve uluslararası arenadaki politik davranışlarını, coğrafi ve doğal kaynakları çerçevesindeki değişkenler aracılığıyla anlamak, açıklamak ve geleceği öngörmek üzerine kurulu bir disiplin olarak tanımlanmaktadır. Jeostrateji, jeopolitikanın bir alt disiplini olup, jeopolitika oluşturulurken gözetilmesi gereken temel unsurların değerlendirilmesi ve yönetimidir. Jeostratejinin temel unsurları çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. En yalın sınıflama, bu unsurların coğrafi, insani (beşeri) ve ekonomik olarak yapılan sınıflamadır. **Coğrafi faktörler**, coğrafi konum, iklim, bitki örtüsü ve yer şekilleridir. **İnsani (Beşeri) faktörler**, nüfus (dini ve etnik yapılar), nüfusun eğitim kalitesi, demokrasi, sosyal ve kültürel değerler, çevre duyarlılığı, bilim ve teknoloji, **ekonomik faktörler** ise doğal kaynaklar (enerji kaynakları, maden ve sanayi hammaddeleri, su kaynakları, orman vd.) ile temsil edilmektedir. Zaman içinde giderek değişme potansiyeli taşıyan bu faktörler akılcı bir şekilde değerlendirilmeden jeostrateji oluşturulamaz ve jeopolitika yapılamaz.

Türkiye’nin, yukarıda sunulan faktörler açısından ve günümüz dünyasında geçerli olan jeopolitika ve jeostratejik unsurlar gözetildiğinde, önünde Ortadoğu ülkelerine ve Dünya’ya örnek olabilecek fırsatlar vardır. Öncelikle, mevcut ideolojik-dini temelli stratejilerle Türkiye’nin sorunlarının çözilemeyeceği görülmelidir. **Çözüm, Türkiye Cumhuriyeti’nin laik ve demokratik değerleri geliştirerek ve toplumun tüm katmanlarına yayararak sürdürülmesidir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye’nin, Ortadoğu ülkelerine ve Dünya’ya öncü ve iyi bir örnek olması gerekirdi. Ancak öyle olmadı.** Yukarıda sunulan faktörler doğru bir şekilde gözetilmezse Türkiye’nin gelecekte önemli darboğazlarla karşılaşabileceği de unutulmamalıdır.

Anahtar kelimeler: Politika, strateji, jeopolitika, jeostrateji, demokrasi, laiklik, Türkiye

ABSTRACT

Politics is a set of activities defined by the status distribution of resources and the power relations between individual/social strata. Policy is generally made in a country by considering the public /common interests. One of the important political systems is democracy. The essence of democracy can be summarized with concepts such as participation, law, justice and human rights. Politics and democracy exist in every aspect of life in one way or another. Strategy, on the other hand, can be expressed as the path to the goal and the method to be followed. In this framework, decisions on geopolitics and subsequent geostrategy should be made on the basis of political, democratic and strategic values that embrace all humanity.

Geopolitics is defined as a discipline based on understanding and explaining the political behavior of states within their borders and in the international arena through variables within the framework of their geographical and natural resources, and predicting the future. Geostrategy is a sub-discipline of geopolitics, and it is the evaluation and management of the basic elements to be considered while creating geopolitics. The basic elements of geostrategy are classified in various ways. The simplest classification is the geographical, human (human) and economic classification of these elements. **Geographical factors** are geographic location, climate, vegetation and landforms. **Human factors**, population (religious and ethnic structures), education quality of the population, democracy, social and cultural values, environmental awareness, science and technology, **economic factors** are natural

resources (energy resources, mining and industrial raw materials, water resources, forests and others). Without rational evaluation of these factors, which have the potential to change gradually over time, geostrategy cannot be formed and geopolitics cannot be made.

There are opportunities in front of Turkey to be an example for the Middle East countries and the world, considering the factors presented above and the current geopolitics and geostrategic elements in today's world. First of all, it should be seen that Turkey's problems cannot be solved with current ideological-religious-based strategies. ***The solution is the continuation of the Republic of Turkey, by developing secular and democratic values and spreading them to all layers of society. In this framework, It was necessary for Turkey to be a pioneer and also a good example to the countries of the Middle East and the world. However, it did not.*** It should also be noted that if the factors presented above are not considered correctly, Türkiye may face significant bottlenecks in the future.

Keywords: Policy, strategy, geopolitics, geostrategy, democracy, secularism, Turkey

GİRİŞ

Doğrusu politika ile doğrudan pek ilgilenmedim. Meslek kuruluşlarındaki politik tercihlerimin dışında, hep jeolojiyle ve çevre sorunlarıyla ilgilendim. Ancak, jeopolitikanın jeostrateji ile ilişkisi bağlamında, konuya dair pek çok değerli çalışmanın varlığını gördüm. Bu çerçevede neleri eksik gördüğümü ifade etme gereğini duydum.

Türkiye jeostratejik faktörler açısından son derece önemli bir kavşakta yer almaktadır. Örneğin, Türkiye'nin Avrupa, Asya, Ortadoğu ve Afrika kıtalarının kavşağında yer alması, üç tarafının denizlerle çevrili olması, Boğazlara sahip olması, Karadeniz-Akdeniz ve Hazar Denizi havzaları ile olan yakınlığı ***coğrafik açıdan*** kritik önemdedir. Türkiye'nin ***insani faktörleri*** de irdelendiğinde, farklı dini ve etnik yapıların olduğu, farklı sosyal ve kültürel değerlerin, çevre duyarlılığının, bilimin ve teknolojinin gelişmekte olduğu bir ülke olarak görülür. Ancak, bu farklılıklar laik, adil ve demokratik bir yönetimle avantaja çevrilebilir. Ülke açısından ***Ekonomik faktörlerin*** de en azından Türkiye'nin gelişmesi için bir pranga olmadığı kabul edilebilir. Örneğin, Türkiye, sınırlı maden ve sanayi kaynaklarının yanı sıra, su, orman ve gereksinim duyulan kimi fosil kökenli enerji kaynaklarından mahrum olsa bile, özellikle yenilenebilir enerji kaynakları açısından gelişmeye açıktır. Yani, ekonomik faktörlerden doğan sorunlar da iyi bir planlama ile aşılabılır.

Yukarıda sunulan faktörlerden insani faktörler, diğer faktörlerin ağırlığını da belirleme potansiyeline sahiptir. Bu çerçevede, öncelikle şunu ifade etmekte yarar vardır. Örneğin, insanlar terörü ve teröristi görüyor da terörün gerisindeki asıl aktörleri, terörün ne için ve ne amaçla peydahlandığını ve kullanıldığını pek merak etmemektedir. Oysa terörün gerisinde daima emperyalist devletler vardır ve şimdi terör başlı başına bir sanayidir. Emperyalist devletler önce terörü peydahlar, sonra da onunla mücadele ettiğini söyler (Başkaya, 2017). Dünya'nın yaşamakta olduğu böylesi terör örgütleri ile baş edebilmek için ülkesinin öncelikle terör politikasını ve stratejisini gözden geçirmek, bu çerçevede jeostratejik politikasını oluşturmak ve jeostratejik hedeflerini belirlemek zorundadır.

Sağlıklı Jeostratejik politikaları üretebilmek için güvenilir ve satılık olmayan aydınlara ihtiyaç vardır. Günümüzde, bir kitleyi dönüştürmek isterseniz o kitlenin aydınlarını, kanaat önderlerini, düşünce üreticilerini değiştirmeniz gerekir. Bir kitleyi körleştirmek isterseniz yapacağınız tek şey o kitleyi aydınsız bırakmaktır. ***Aydınlar***, toplumun gözüdür ve ***"karanlığı gören değil, karanlıkta görendir"***. Geçmişte Cumhuriyetçilerin "karanlığı gören" aydınlarını tek tek katlettiler. Onların yerini alanların bir kısmı, bırakınız karanlığı görmeyi, bu topluma "karanlığı aydınlık" diye gösterenler oldu. Aydınını doğru seçmeyen kitleler körleşirler. Örneğin bugün cumhuriyeti savunan birinin 12 Eylül'e sempati duyması için ya çok bilgisiz ya çok vicdansız olması ya da aklını yitirmesi gerekir (Kara, 2014). Demek ki, ben aydınım demek yetmez, aydının yaptığına da bakmak gerekmektedir.

Türkiye'nin üretimden koparak tüketim toplumuna dönüşmesi nedeniyle, ülke tarihinin en büyük ekonomik krizini yaşamaktadır. Enflasyondan işsizliğe, yoksullaşmadan ekonomik durgunluğa kadar

yaşamı her alanda kâbusa çevreleyen kapsamlı bir ekonomik krizle karşı karşıyadır (Başbüyük, 2018). Eğitimde, tarımda, hukuk sisteminde yaşanan sorunlar, günümüzde egemen olan yönetimlerle aşılabacak gibi değildir. Oysa bizim yurtdışında banka hesaplarımız, banka hesaplarında milyon dolarlarımız, günü geldiğinde atlayıp kaçacağımız özel uçaklarımız yoktur (Yaşlı, 2017). Böyle bir ortamda, politika, strateji, jeopolitika, jeostrateji konularında gereksinim duyulan konuları irdelemek ve temel faktörleri gözeterek ülkenin geleceğini belirleyecek hususları ortaya koymak gerekmektedir. Burada sunulan metnin amacı da budur.

Yani hem yüz yüze yaşadığımız sorunlar hem de bu sorunlara dair insan kaynakları geleceğimizi belirlemede önemlidir. Dolayısıyla geleceği kurgularken önce mevcut jeostratejik faktörlerin tanımlanması ve bu faktörleri gözeterek geleceğe yönelik tercihlerin yapılması elzemdir. Aslında, söz konusu konulara dair pek çok çalışmalar vardır (UPA, 2013; Mammadaliyeva, 2014, 2017; Jeopolitika, 2020; Jeostratejik Konum, 2020; <https://tr.wikipedia.org/wiki/Jeostrateji>). Sunulan çalışmada önce kavramsal olarak politika ve strateji, devamında jeopolitika ve jeostrateji irdelendikten sonra Türkiye'nin geleceğinde gözetilmesi gereken hususlar ele alınacaktır. Bu çerçevede kapsamlı bir değerlendirme yapıldıktan sonra, varılan sonuçlar ve öneriler ışığında geleceğe dair olası senaryolar paylaşılacaktır.

KAVRAM OLARAK POLİTİKA VE STRATEJİ

Her zaman için kavramları doğru ve yerli yerinde kullanmak gerekir. Dolayısıyla, konumuz gereği, öncelikle politika ve strateji kavramlarını irdelemekte yarar vardır. Ayrıca, jeopolitika ve jeostrateji kavramlarını irdelemek için politika ve strateji öncelikle değerlendirilmelidir.

Politika

Politika ya da siyaset bir ülkede kamu politikaları ve yönetiminin iyi ve sağlıklı yürütülmesi için yapılır. Siyasetçiler de bunun için vardır. Günümüzde önemli siyasal sistemlerden biri de **demokrasidir**. Seçim sonucu oluşan iktidarın sınırlandırılması, laiklik, hesap verilebilirlik, eşitlik, şeffaflık, ulaşılabilirlik sağlanmadan ortaya koyulan sandık demokrasi değildir. Demokrasi, katılımı, siyasal ve ekonomik iktidardan her türlü sorumluluğu paylaşmayı esas alan bir süreçtir. Tarafların bu kamusal sorumluluğu yerine getirebilmeleri için demokrasi kültürü ve eğitimi önemlidir. Özetle demokratik yönetimler, iktidarın denetlenmesi ve hesap verilebilirliği görüşü üzerine temellendirilmiştir. İktidarların etkinliği, iktidarın üstlendiği sorumlulukları ne ölçüde gerçekleştirdiği üzerinden değerlendirilir.

Türkiye’de politika ya da siyaset, oldum olası bütçenin ve hazinenin yağmalanması için yapılan bir şeydir. Ama AKP ölçüyü iyiden iyiye kaçırdı... Devlet büyüklü küçüklü hırsızların elinde tam bir baskı- şiddet-terör aygıtına dönüştü. Esasen sorunun kökü derinlerdedir. Yani kapitalizmin ahlâkı yoktur ve ahlâk dışıdır. Oysa ahlâk sınır demektir, sakınmak demektir. Ancak, devlet olmadan ne kapitalizm ne de sermaye sınıfı var olabilir. Ne var ki, devlet, bildik devlet olmaktan çıkmış, geleneksel işlevlerine yabancılaşmış ve giderek halkın kanını emen bir vampire dönüşmüştür (Başkaya 2017).

Demokrasinin özü katılım, hukuk, adalet, insan hakları gibi kavramlarla özetlenebilir. Mevcut sisteme göre partiler seçime girer, bunlardan biri ya da birkaçı hükümeti kurar ve yürütmeyi üstlenir. Seçilen milletvekilleri parlamentoyu ve dolayısı ile yaşamayı oluşturur. Mahkemeler de bağımsız ve tarafsız olup millet adına yargı erkini kullanır. **Bu üç erk birbirini denetler**. Demokrasilerde siyasi güç, sorumluluklarla birlikte geldiği zaman anlamlıdır. *'Güçlü lider kültürünün, köklü ve şoven bir milliyetçilikle birleşmesi, tüm farklı görüşleri 'ulusal tehdit' olarak algılamalarına, hayali düşmanlar yaratarak 'vatani düşmandan temizliyoruz' operasyonlarına, linç kültürüne ve faşizme zemin hazırlıyor* (Aksakal, 2016). Ancak patlayan kredi kartları, türedi dolar milyarderleri, büyük soygunlar ve cinayetler de oluyorsa ve bunun önüne geçilemiyorsa, söz konusu erkler birbirini denetleyemiyor demektir. Yani siyaset, işlemiyor demektir.

Gelişmiş demokrasilerde, demokrasi adına birçok yenilikler de denenmektedir. Bunlardan bir tanesi de bireyi öne çıkaran **'vatandaşlık sözleşmesi'** dir. Bu sözleşme, *kamu hizmetinin vatandaş tarafından denetlenip iyileştirilmesine yönelik kamu otoritesini içeren bir yapıdadır. Amaç hizmetin iyileştirilmesi, vatandaşa karşı daha duyarlı olunması, hesap verilebilirliğin ve katılımın sağlanmasıdır*. Özetle,

vatandaşla 4 yılda bir karşılaşp, seçim rüşvetleri vaat edilen ya da 'Nurlu ufuklar', 'Yeni Türkiye' gibi ne olduğu belirsiz sloganlarla yönlendirilen bir siyasetle ülkeyi geleceğe taşımak mümkün değildir.

Türkiye'nin bir türlü kurtulamadığı etnik-mezhepsel sürtüşmeler ve çatışmalar, her türlü gericiği özendirmekte, temel hak ve özgürlüklerin yanı sıra hoşgörü ve demokrasinin gelişmesini zorlaştırmaktadır. Her gerilim ya da çatışmanın elbette tarihsel, toplumsal, kültürel ve politik nedenleri vardır. Toplumsal olaylar tek bir nedene bağlanamaz. Söz konusu nedenlerden birinin çokluk-çoğulculuk ilişkisinde aramak gerekir. Özetle çokluk ortamında gelişen çoğulculuk görüş farklılıklarını olağan sayar; farklı algılama ve değerlendirmelerin tartışma ile uzlaşmasını öngörür. Böyle bir ortamda hoşgörü kültürü gelişir ve toplumu oluşturan bireyler yeteneklerini geliştirebilir ve kendini özgürce geleceğe hazırlayabilir (Kula, 2016). Yani, çokluk ve çoğulculuk ilişkileri ve sorunları da ancak, sağlıklı demokrasilerde çözülebilir. Güçlü lider kültürünün, köklü ve şoven bir milliyetçilikle birleşmesi, sadece linç kültürüne ve faşizme zemin hazırlamaktadır.

Ortadoğu'da İslamcılar dünyevi bir sistem kuramadılar. Ayrıca, etnik ve dini-mezhepsel kimlikler üzerine hiçbir gelecek inşa edilemez. Ne var ki, günümüzdeki İSLAM dünyasında gelir paylaşımının çok kötü olması nedeniyle kimi gençlerin geleceğe dair umudu tükenme noktasına gelmiştir. Bu dünyaya dair umudu kesilen gençlere, öte dünyaya dair umut vermek ise, daha kolaydır. Radikal İslamcılar yaptığı da tam olarak budur. Radikal İslamcılar, var olan savaş ortamında en yakınlarını kaybetmiş ve yoksulluğun girdabında kıvranan gençleri öte dünyada cenneti vaat ederek kazanmaktadır. Ayrıca, etnik, dinsel-mezhepsel, daha tehlikelisi yaşam tarzları üzerinden bölünen halkları birbirine düşürmek, emperyalizmin ustalikle yaptığı bir iştir. Bu işin en iyi yaşandığı yer Ortadoğu'dur. Dolayısıyla Ortadoğu halkları, dünyanın en zengin kaynakları üzerinde sersefil yaşamaya devam etmekte.

Dünyada demokratik ülkelerle, demokrasi dışı kabul edilen ülkeler arasındaki **en büyük fark**, seçim değil, **yargının bağımsızlığıdır**. Seçim, demokratik olmayan ülkelerde de yapılmaktadır. Ülkemizde yapılan son referandumun getirdiği en önemli ve ülkeyi zor duruma sokacak değişiklik, yargının bağımsızlığına düşen gölgedir (Ünsel, 2017). Görünürde demokrasiye dayalı olan değişim, yargının tek adamın gölgesine sığabileceği bir yapı ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan yargı, adaleti, ancak tek adamın göstergeleri doğrultusunda sürdürebilir.

Ülkede yaşanan sorunlar, mevcut değer yargılarıyla doğrudan ilişkilidir. Söz gelimi, yolsuzluğun ahlaken ayıplandığı ve hukuken suç sayıldığı bir ülkede, götürdüğü akcelere rağmen koltuklarına yapışanlara en azından öfke duyulur. Ancak bizde öyle değil. Ülkemin insanları için, koşullar ise hem eşit hem de değil; düşman hem var hem de yokmuş gibi olabiliyor. Yasaların asıl sahipleri, yasalardan yararlanamıyor. Yargılayanlar üç gün sonra yargıladıkları suçtan yargılanıyorlar. Özgürlükle tutsaklık arasındaki çizgi belirsiz hale geldi. Üniversitelerin sayısı tavan yaparken 'sahici' akademisyenlerin sayısı taban yapmış durumdadır. Başbakan referandumu kastederek gençlere şöyle sesleniyor: **Hiç merak etmeyin Allah da bizden yanadır** (Müfettişoğlu, 2017). İşte ülkemizin koşulları böyledir. Böyle bir iklimde, sağlıklı ve yol gösterici bir siyaset üretmek ya da siyaseten yol göstermek üzere bir strateji ortaya koymak mümkün değildir.

Ne var ki, toplumsal faktörler ve bu faktörlerin yansımaları ile doğanın yapısı ve bu yapının yansımaları, büyük benzerlikler göstermektedir. Çünkü toplum ve doğa bir bakıma benzer ontolojik yapıya ait olgulardır. Dolayısıyla doğaya dair yasalarla, topluma dair yasaların benzerliğine diyalektik açıdan şaşmamak gerekir. Örneğin doğa/madde durağan değildir. Doğa/Madde sürekli bir devinim ve değişim halindedir. Bu yönü ile doğayı/maddeyi yöneten yasalar bir enerjiye karşılık gelir. Örneğin ülkemiz, iki büyük fay hattı ile yüzlerce küçük faylar barındırmaktadır. Büyük depremler yer kabuğunda biriken enerjinin belli bir düzeye eriştiği kritik anlarda açığa çıkarak fayların devinmesine neden olmaktadır.

Toplumlarda da doğaya benzer bir gelişme izlenmektedir. Toplumsal faktörler ve yansımaları, tarihin akışı içinde toplumda biriken enerjinin oluşmasına yol açar. Bu da toplumu ayırıştırır fay hatlarının devinmesine yol açmaktadır. Toplamlar, bunu günlük yaşamın sıradan ilişkilerini örgütleyerek enerjinin

boşalmasına yol açmaktadır. Örgütlenme işini, sadece kendi çıkarlarını düşünen iktidarlar yaparsa, siyasal, sosyal ve kültürel düzeyde boşalan enerji, büyük bir karmaşaya yol açar. Ancak, örgütlenme işi, toplumun geniş bir kesimi tarafından desteklenerek toplum/kamu yararını düşünenler tarafından yapılırsa, boşalan enerji barışa/devrime yol açabilir. İşte bu nedenlerle, sağlıklı işleyen demokrasiye gereksinim vardır.

Strateji

Strateji, önceden belirlenen bir amaca ulaşmak için tutulan yolların ve uygulanan yöntemlerin tümüdür. Bazı kaynaklarda da strateji politik, ekonomik, psikolojik ve askeri güçleri bir arada kullanma bilim ve sanatı olarak da tanımlanmaktadır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Jeostrateji>). Günümüzde küresel çapta birbiriyle karşılıklı ilişkide olan oldukça karmaşık süreçler yaşanmaktadır. Bu da sağlıklı bir strateji oluşturma'nın güçlüklerini yaratmaktadır. Klasik siyaset ya da diplomasi yeterli değildir.

Genel olarak "stratejik" kavramının içeriğinin yenilenmesi gereksinim vardır. Yukarıda siyasi ya da politik açıdan bakıldığında ülkenin durumu yansıtılmıştır. Böylesi bir politik iklimde kamucu, toplum yararına bir stratejinin uzun vadede de olsa oluşturulması gerekmektedir. Eğitim başta olmak üzere, sağlıkta, teknoloji ve sanayide, tarımda, çevrenin korunmasında, yani yaşamın her alanında yepyeni stratejiler öngörülmelidir. Çağdaş bilgi ve iletişim teknolojileri ve çağdaş diplomasiye dair bilgiler politik alanda etkin kullanılmalıdır. Bu da toplumların tüm kesimleri ile diyalog kuracak düzeyde olmalıdır.

JEOPOLİTİKA VE JEOSTRATEJİ

Yukarıda ülkemize politik ve stratejik açıdan bakıldığında, ülkenin mevcut genel durumu, söz konusu bakış açısına kısmen yansıtıldığı söylenebilir. Ortaya çıkan tablo, hiç de iç açıcı değildir. İşte bu tabloyu gözeterik, ülkenin jeopolitik ve jeostratejik öncelikleri tartışılacaktır. Bu çerçevede, önce jeopolitik ve jeostratejik kavramlarının irdelenmesinde yarar vardır.

Jeopolitika

Jeopolitika, en basit tanımı ile coğrafyanın politika üzerindeki etkilerini araştıran bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Özü itibarıyla, iç ve dış politika dahil, yaşamın her alanına yansıyan tüm konular jeopolitiğin ilgi alanına girer. Siyasi, askerî, ekonomik, bilimsel-teknolojik ve sosyo-kültürel konular, doğrudan jeopolitiğin ilgilendiği alanlardır. Askerî ve milli güvenlik kapsamında bu parametreler, milli güç unsurları olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında **jeopolitika**, her şeyden önce siyasi, askerî, ekonomik, bilimsel-teknolojik ve sosyo-kültürel parametreleri dikkate alan bir güç analizi yöntemidir (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Jeostrateji>). Bu gücün potansiyeli, jeopolitik analiz yöntemleri ile ortaya çıkarılabilir.

Jeopolitika kavramı, Yunanca toprak anlamına gelen „geo“ ile politika anlamındaki „politeia“ kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Bu kavramı, 19. yüzyılda İsveçli siyaset bilimcisi Rudolf Kjellen (1864-1922) tarafından diplomasi ile askerliğin ilişkilerini açıklamak için ilk defa kullanıldı. Rudolf Kjellen İsviçre'nin sınırlarını konu edinen makalesinde (1899) "jeopolitika" terimini devletlerin coğrafi özellikleriyle siyasetleri arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalı olarak kullanmıştır. Çağdaş jeopolitika, özellikle belli bir coğrafi alandaki iktidar rekabetlerinin mevcut ve geçmişteki ilişkileriyle ilgilenir (Defay, 2005). Jeopolitika, değişen ve değişmeyen unsurlar içerir. Jeopolitiğin alt birimleri; **jeostrateji**, **jeoekonomi ve jeokültürdür** (Yılmaz, 2020).

Sonuç olarak, 73. Türkiye Jeoloji Kurultayının da ana teması olan **Jeopolitika**, genel olarak, devletlerin sınırları içerisindeki ve uluslararası arenadaki politik davranışlarını, coğrafi ve doğal kaynakları çerçevesindeki değişkenler aracılığıyla anlamak, açıklamak ve geleceği öngörmek üzerine kurulu bir disiplin olarak tanımlanmaktadır (JMO, 2020).

Bir ülkenin coğrafi konumu jeopolitik anlamda değerlendirildiğinde, onun hangi iklim kuşağında olduğu, deniz ve okyanuslara çıkış imkânı, önemli kavşak noktalarına mesafesi, dünya siyasetindeki önemli güç merkezlerine ve önemli çatışma merkezlerine uzaklığı ya da yakınlığı gibi konular öne çıkar (Jeopolitika, 2020).

Jeopolitika oluşturulurken gözetilmesi gereken temel unsurlar çeşitli yönleri ile sınıflandırılmaktadır (Jeopolitika, 2020). Jeopolitiğin değişen, değişmeyen ve zaman olmak üzere üç temel unsuru bulunur (Jeopolitika, 2020; Özpeker, 2020):

Jeopolitiğin Değişmeyen Unsurları: -Ülkenin siyasi sınırları, -Ada, kıta, kenar, kıta içi devlet olma gibi coğrafi karakterleri, -Ülkelerin toprağı, fiziksel yapısı ve coğrafi bütünlüğü gibi arazi yapıları.

Jeopolitiğin Değişen Unsurları: -Sosyo-ekonomik ve kültürel değerler, -Yeraltı ve yer üstü zenginlikler gibi doğal değerler, -Siyasal rejim (demokrasinin kalitesi), siyasal partiler, ittifaklar gibi politik değerler, -Askeri değerler.

Zaman: Jeopolitiğin yukarıda saydığımız bu değişen ve değişmeyen unsurları, zaman içerisinde çeşitli fırsat ve riskler doğurarak önemli kırımla noktaları yaratabilirler. Bu noktada ülkeler, bu kırımla noktalarını önceden görmek suretiyle tedbir almak ve fırsatları değerlendirmek zorundadırlar. Ayrıca, jeopolitik değerlendirmeler, belirli zaman aralıklarında, var olacağı kestirilen dünya ve bölgesel güç odakları, aralarındaki dengeler, bu dengelerin duyarlı olduğu etkenler gözetilerek yapılır (Jeopolitika, 2020). Jeopolitiğin özellikle değişen unsurlarındaki değişimler gözetilerek, değerlendirmelerin sıkça güncellenip etkin bir şekilde sürdürülmesinde yarar vardır.

Öte yandan, çağdaş jeopolitika ya da jeosiyasetin de dünyanın yeni düzenini şekillendirme işlevini tam yerine getirebileceği şüphelidir. Çünkü dünyada yeni jeopolitik güçler oluşmaktadır. Yeni güçler, büyük devletlerin haksız hırslarını önleyebilir. Bunun için, yeni bölgesel iş birliği biçimlerinin oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Bu iş birliğinde temel ilke adil ve nesnel kıstaslar gözetilmelidir (UPA, 2013). Örneğin, Irak, Suriye ve Mısır'da iç siyasi ve bölgesel jeopolitik sorunların oluşmasına neden olan temel etken olarak radikal İslam mezhepçiliği, dinin siyasallaşması ve terörist grupların varlığı gösterilmektedir. Oysa, jeopolitik açıdan, Orta Doğu'da radikal İslam'ı ön plana çıkarmanın arkasında nelerin durduğu üzerinde daha derinden düşünmek gerekmektedir (UPA, 2013).

Öte yandan ABD, Ortadoğu'da kendi çıkarını hayata geçirmeye çalışmakta, Rusya Ukrayna'da aynı işlevi yerine getirmekte, Çin de Güney Çin Denizi'nde kendi çıkarları uğruna mücadele vermektedirler. Dünyanın büyük devletleri, denge kurmaya değil, azami çıkarlarını sağlamaya can atmaktadır. Sonuçta ABD, Rusya, Çin ve diğer süper güçler arasında ihtilaflar derinleşmektedir. Anlamsız yere silahlanma yarışı yaşanmaktadır. Tüm bunlar, çağdaş jeosiyasetin gerçekleridir. Yani, mevcut uluslararası ilişkiler sistemi kriz yaşıyor tezi genellikle kabul edilmektedir (Mammadaliyeva, 2014).

Ayrıca Meta-Jeopolitika ve Eleştirel jeopolitika gibi kavramlarda literatüre girmiş bulunmaktadır. **Meta-Jeopolitika** gücün dışında nüfus artışı, demografik yapı, ekonomik gelişme, sağlık, insan ve bilim potansiyeli gibi değişkenleri de dikkate almaktadır. **Eleştirel jeopolitika**, ise geleneksel jeopolitiği 20. ve 21. yüzyıl savaşlarının ideolojisi olarak görmekte ve uluslararası ilişkilerde realizm geleneği ile yakından ilişkili olduğunu düşünmektedir. Eleştirel jeopolitik, politik coğrafya ve uluslararası ilişkiler arasında daha zayıf bir ilişki kurmakta, geleneksel jeopolitiğin gerekçelerini meşru bulmamaktadır. Eleştirel jeopolitika, ayrıca coğrafya ile politika arasındaki biçimsel ilişkiyi yanlış bulmakta, sınırlar yerine kimliklere odaklanmakta ve bu kapsamda terörizm, küreselleşme, çevre sorunları ve yeni teknolojilerin yarattığı sorunlar üzerinde durmaktadır. Çevre, sağlık, eğitim ve diplomasi'nin jeopolitiğe etkisi gibi konularda, yeni aktörler ve yeni konular ortaya çıkmaktadır. Günümüzde, Coğrafya'nın değil küresel iletişimin çağdaş toplumun yeniden yapılanmasında öne çıktığı tezleri ortaya çıkmış bulunmaktadır (Yılmaz, 2020).

Jeostrateji

Jeostrateji, jeopolitiğin bir alt dalı, siyasi ve askeri planlamayı bilgi açısından destekleyen, tutarlı hale gelmesini sağlayan veya etkileyen coğrafi etkenler tarafından ilkesel olarak rehberliği yapılan bir dış politika türüdür. Tüm stratejilerde olduğu gibi, jeostrateji bir amaca ulaşmak için kullanılan (yol, yöntem, uygulama gibi) tüm unsurlarla ilgilidir. Yani, bir bakıma, **Jeostrateji, jeopolitik çıkarların stratejik yönetimi** olarak tanımlanabilir.

Bu durumda üzerine yoğunlaşmak gereken unsurlar, bir ülkenin (yerel, bölgesel veya küresel düzeyde düşünülen) hedefleri ile (kıt veya bol olmaları açısından) kaynaklarıdır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Jeostrateji>).

Türkiye'nin de hedefleri olmalıdır. Dünyanın ve ülkenin sahip olduğu kaynakların yönetimi açısından Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya, Avrupa, Asya ve Orta doğu için çeşitli açılardan önem taşımaktadır. 21. yüzyılda dünyanın jeopolitik dengesinin hangi oranda değişeceği hakkında net öngöründe bulunmak çok zordur. Uzmanların yaptıkları analiz gösteriyor ki, şu anda küresel çapta birbiriyle karşılıklı ilişkide olan karmaşık süreçler yaşanmaktadır. Yeni oluşan küresel jeopolitikanın şekillenmesinde, küresel yönetim hayli zorlanmaktadır. Çünkü artık geleneksel siyaset ve diplomasi yeterli değildir. Genel olarak "yönetim" kavramının içeriğinin yenilenmesi ihtiyacı vardır. Bu bağlamda, **analistlerin vurguladığı faktörler arasında bilimsel – teknik ve teknolojik yenilikler özel bir yere sahiptir**. İtiraf etmek gerekir ki, yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin diplomasiye güçlü etkisini analiz etmek çok günceldir. Bu nokta aslında bütün jeopolitik ortama yeni dinamikler katmaktadır. Ayrıca, toplumun tüm kesimleri ile diyalog kurmak diplomatik etkinlikte önemli bir yer tutmaktadır (Mammadaliyeva, 2017). Ne var ki, insanlık, kamusal alanda bir bütün olarak ortak değerler yaratabilecek bir felsefe oluşturmaktan uzaktır.

Jeostratejinin temel unsurları da çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. En yalın sınıflama, bu unsurların coğrafik, insani ve ekonomik olarak yapılan sınıflamasıdır (<https://www.eokultv.com/nufusun-dagilisini-etkileyen-faktorler-5-sinif-sosyal-bilgiler/26392/nufusun-dagilisini-etkileyen-etmenler> (06 Mart 2020, saat 18.08): **Coğrafik faktörler**, coğrafik konum, iklim, bitki örtüsü ve yer şekilleridir. **İnsani faktörler**, nüfus (dini ve etnik yapılar), nüfusun sahip olduğu eğitimin kalitesi, demokrasi, sosyal ve kültürel değerler ve sanat, çevre duyarlılığı, bilim ve teknoloji, **ekonomik faktörler** ise doğal kaynaklar (enerji kaynakları, maden ve sanayi hammaddeleri, su kaynakları, orman vd.) ile temsil edilmektedir.

Yukarıda sunulan faktörlerin jeolojik çerçevede önemi ve ağırlığı, zaman içinde değişmektedir. Öncelikle, bu değişimin, gelecekte nasıl olabileceğini öngörmek gerekmektedir. Dolayısıyla jeostratejik kararları, zamanın ruhuna ve geleceğe yönelik öngörülerle birlikte tasarımına uygun olarak almak zorunludur. Örneğin, gelecekte, önemi açıkça belli olan laik ve demokratik değerleri geliştirmek, insan hakları temelli gerçek demokrasiyi hedeflemek belirleyicidir. Buna göre, bilim ve teknolojiyle birlikte doğa/çevre duyarlılığı ve toplumsal yarar gözetilerek Jeostrateji oluşturulursa, daha kalıcı ve örnek olabilecek bir toplumsal zemin oluşturulabilir. Bu değerlendirmeye göre, geleceğin liderleri, toplumları ayırıştırarak, savaş çanları çalarak ve insanları korku ile yönetenler olmayacaktır. Tam tersine geleceğin dünya liderleri, birlikte yaşama kültürünü ve barışı toplumla birlikte kurarken, paylaşmayı bilen ve doğa/çevre duyarlılığının gelişmesine katkıda bulunanlar olacaktır.

Sonuç olarak, jeopolitika oluşturulurken gözetilmesi gereken temel unsurlar ile Jeostratejinin temel unsurları bir bütünlük oluşturmaktadır. Bir ülkenin geleceği, ülkeye dair birbiriyle iç içe olan tüm temel unsurlarını ve bu unsurların öneminin zaman içinde değişimini gözeterak geleceğe yönelik kapsamlı planlama ile güvence altına alınabilir.

TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ

Ülkenin geleceğini konu edinirken öncelikle ülkenin coğrafik, insani ve ekonomik faktörlerini zamanın ruhuna uygun olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan sorunları ve temel gelişmeleri çeşitli açılardan irdelemekte yarar vardır. Aşağıda söz konusu konular sıra ile ele alınmıştır:

Coğrafik faktörler

Türkiye'nin geleceğini, jeopolitikanın öncelikli unsurları olan coğrafik konum, insani ve doğal kaynaklar açısından irdelemekte yarar vardır. Ülkenin coğrafik konumu Şekil 1'de görülmektedir. Türkiye, Asya ve Avrupa arasında bir köprü ve Orta Doğu'nun en önemli ülkelerinden biridir. Ayrıca Türkiye'nin İstanbul ve Çanakkale boğazlarına sahip bulunması, Türkiye'nin stratejik önemini bölgesel boyuttan küresel boyuta taşımaktadır.

Şekil 1. Türkiye'nin coğrafik konumu (<http://www.serenti.org/jeostrategi-ve-turkiyenin-jeostrategik-konumu/> Erişim 31 Mart 2023).

Ortadoğu'daki her olay, Türkiye'yi doğrudan etkilemektedir. Türkiye'deki her gelişme de çevre ülkeleri etkilemektedir. Genel olarak, Ortadoğu coğrafyasının yeterince istikrara kavuşmaması, aslında sahip olduğu coğrafik konumdan ve zengin kaynaklardan ileri gelmektedir.

Türkiye, coğrafi olarak dünya ana kıtasının merkezinde, tarihi olarak da insanlık tarihinin ana damarının şekillendiği bir alanda yer almaktadır. Türkiye, Asya ile Avrupa'nın, yani Doğu kültürü ile Batı kültürünün ayrıştığı bir coğrafik konuma sahiptir. Bunun doğal bir sonucu olarak, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler çerçevesine yönelik dış politika oluşumu, tek yönlü ve tek eksenli nitelikler taşıyamaz (Jeostratejik Konum, 2020).

İnsani faktörler

İnsani (Beşeri) faktörler denilince başlıca nüfus (dini ve etnik yapılar), doğal-sosyal ve kültürel değerler, nüfusun eğitim kalitesi, demokrasi, çevre duyarlılığı, insani ürün olarak bilim ve teknoloji akla gelir. Ülkemizin genel olarak etnik ve dini savaşların hüküm sürdüğü bir bölgede olduğu söylenebilir. Son 50 yıldan beri devam eden Türk-Kürt ayrışması da emperyalist odakların kışkırttığı etnik kökenli bir sorundur. Daha sonra aynı dinin farklı mezhepsel kimlikleri de bu ayrışmaya eşlik etmiştir. Alevi-Sünni sorunu gibi... İşte Türkiye bu gerçeklerin bilincinde olarak geleceğe yönelik jeostratejik politikasını ve jeostratejisini oluşturmaktadır.

Önce geçmişe dönerek Türklerle Kürtler arasında nelerin yaşandığına bakmak gerekmektedir. Örneğin, Türklerin 1071'de Anadolu'ya girişleri sırasında, Alpaslan tarafından Kürtlerin kardeş ya da kuzen bir halk olarak değerlendirildiği ve birlikte omuz omuza mücadele ettikleri rivayet edilmektedir. Yavuz Sultan Selim de, İran ile savaşında Bitlisli İdris'in görüşleri doğrultusunda bölgedeki Kürt beyliklerine özerklik vererek kendi yönetimine bağlamıştır. Aslında tarih boyunca bunun ötesinde bir tasarım olmamış ve özellikle kurtuluş savaşı sırasında Türklerle Kürtler arasında önemli bir sorun yaşanmamıştır. Hatta 'Kurtuluş Savaşında' da bu birliktelik kapsamlı bir şekilde devam etmiştir.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle Ege Bölgesi'nde başlayan direniş, Süleymaniye'de **Şeyh Mahmut** önderliğinde başlayan Kuvva-i Milliye direnişi olarak Elcezire (Mezopotamya) Bölgesi'ne de sıçramıştır. Özellikle Kuzey Irak'ta Ali Şefik Özdemir Bey'in sürdürdüğü Kuvva-i Milliye özü taşıyan antiemperyalist mücadelede Kürt kökenli Şeyh Mahmut'un ve diğer Kürt aydın ve yurtseverlerin verdiği destek bilinmektedir. Özdemir Paşa'nın öncülüğünde Kuzey Irak'ta emperyalist işbirlikçilere karşı, 31 Ağustos 1922'de kazanılan Derbent Zaferi bu birlikteliğin somut göstergesidir(Güztoklusu, 2015).

Kurtuluş Savaşı yıllarında ülkenin geleceğine yön verenlerin, Suriye ve Irak'ta yapılan askeri ve siyasi çalışmaların Türkiye önderliğinde **'Elcezire Konfederasyonu'** ve Türkiye'ye bağlı Kuzey Irak'ta **'Özerk Kürteli'** projelerinin hem Türkiye'nin hem de Ortadoğu'nun geleceğinde sahip olduğu önemi anlamaması düşünülemez. Örneğin **'Süleymaniye Kongresi'nde** Kürt Sorununun çözümüne yönelik olarak kabul edilen 'Özdemir Projesi'ne karşı Ankara'nın tutumu ve durumu bugün içinde son derece önemlidir. Özdemir Bey, yakın tarihimizin en başarılı **'Kürt Açılımı'nı'** ve bu açılımı boğmak isteyen İngiliz emperyalizmine karşı verilen savaşı, özgün belgelerle açıklığa kavuşturmuştur. Ayrıca, Derbent Zaferi kadar onun kazanılmasını sağlayan 'Derbent ruhu' O günler için olduğu gibi bugün de 'Kürt Sorununun çözüm formülünü' içermektedir (Güztoklusu, 2013; 2015). Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, Sadabad ve Balkan Paktları da Atatürk'ün **'Yurtta barış, cihanda barış'** anlayışının ürünüdür.

Ancak 1925 yılında Şeyh Said'in öncülüğünde başlayan Kürt isyanı, farklı biçimlerde yorumlansa da o döneme dair işbirliğinin rafa kalkmasına yol açmıştır. Bu isyanda da İngiliz emperyalizminin imzası olduğu unutulmamalıdır. Sonuç olarak Kerkük ve Musul kaybedilmiştir. Yani, tüm göstergeler, Türklerle Kürtlerin iç içe yaşamalarının sonucu olarak, ortak çıkarlara sahip olduğunu göstermektedir. Biri kaybettiğinde diğeri de kaybetmekte; biri kazandığında diğeri de kazanmaktadır.

Ancak, Kürtlerin daha 20. Yy'ın başında uluslaşma sürecini yaşamadığı ve bu eksikliğin Kürt aydınlarını farklı şekillerde etkilediği bilinmektedir. Ne var ki her şey, cumhuriyet kurulduktan sonraki dönemde yaşanan ayrımcı ve şoven politikalar nedeniyle mevcut ilişki, büyük bir değişime uğramıştır. Bu arada yaşanan gelişmeleri yönetmesi gereken dinamik bir devlet aklının ortaya çıkmamış olması, sorunun birlik ve bütünlük içinde çözümünü ortadan kaldırmıştır. İşte, bu bağlamda günümüzde mevcut sorunlar nedeniyle Kürtler ABD kökenli emperyalistlerle işbirliği yaparken, Türkiye de Batılı Emperyalistlerin insafına sığınmaktan ve şiddet yolu ile sorunu çözmekten başka bir çare aramamaktadır. Ve kendi içinde, geçmişteki kardeşlik hukuku ile çözülebilecek sorunlar, uluslararası bir soruna taşınmış durumdadır.

Öte yandan, ülkenin doğal güzellikleri ve milli parklar haritası ise Şekil 2'de sunulmuştur. Bu harita da Türkiye'nin doğal güzellikleri dâhil sosyal ve kültürel miras açısından yeterli bir donanımına sahip olduğunu göstermektedir. Aslında doğal, sosyal ve kültürel mirası temsil eden değerler, Anadolu insanının ortak eseridir.

Şekil 2. Türkiye'nin doğal güzellikleri ve milli parklar haritası

<http://www.deretepe.net/faydali-bilgiler/gezginler-icin-turkiye-haritalari/attachment/turkiye-dogal-guzellikler-ve-milli-parklar-haritasi-buyuk-boy/>

Halen, UNESCO, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü olup örgüte üye olan ülkelerde eğitim, bilim ve kültür alanında çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar çerçevesinde ülkemizde de tarihi mirası temsil eden çeşitli yapılar koruma altına alınmıştır. Koruma altına alınan bazı yapıların konumu Şekil 3'de

görülmektedir.

Şekil 3. Türkiye'nin tarihi mirasını temsil eden eserler haritası

<http://www.leblebitozu.com/unesco-dunya-mirasi-listesindeki-turk-tarihi-eserler/>

Ayrıca Göbeklitepe Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Şanlıurfa ilinin 18 km kuzeydoğusunda, Haliliye ilçesine bağlı Örencik köyü yakınlarında yer alan Neolitik bir arkeolojik sit alanıdır (Şekil 4).

Şekil 4. Göbeklitepe arkeolojik sit alanından bir görüntü

<https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6beklitepe>

Ne var ki, ülke nüfusunun eğitim kalitesi, demokrasi açığı, çevre duyarlılığı, insani ürün olarak bilim ve teknoloji açısından Türkiye'nin olması gereken yerde olmadığı açıkça görülmektedir. Çağdaş bilimsel

Makedonya Sorunu, AB'yle Yaşanan Sorunlar (Jeostratejik Konum, 2020). Dünyanın neresinde olursa olsun, beliren bölgesel sorunların etkilerinin ülkemize de yansıtacağını, dolayısıyla geçmişten dersler çıkararak mevcut sorunları da öngörerek değerlendirme ihtiyacı her zaman vardır.

Günümüzün en önemli meselesi barış ve istikrarı sürekli kılmaktır. Bugün küçülen dünya ortamında barış ve istikrarı sağlamada; başta Birleşmiş Milletler (BM) olmak üzere, Kuzey Atlantik İttifakı (NATO), Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı (AGİT), Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK), Akdeniz Diyalogu, Batı Avrupa Birliği (BAB) ve Avrupa Birliği (AB) gibi kuruluşların önemi artmıştır. Bu kuruluşların birbirleriyle koordineli olarak çalışma ihtiyacı ön plâna çıkmıştır. Özellikle NATO ve BAB gibi güvenlik örgütleri bu amacın gerçekleşmesinde daha büyük önem kazanmıştır (MSB, 2019). Dolayısıyla beliren sorunlarla, ancak mevcut uluslararası kurumların politikaları gözetilerek baş edilebilir.

Doğal kaynakların paylaşımı

Ortadoğu, esas itibarıyla kaynakların paylaşımına sahne olmuştur. Dolayısıyla Ortadoğu emperyalist odakların bölgedeki **doğal kaynaklarının paylaşımını** esas alan vekâlet savaşlarına da sahne olan bir bölgedir. "Vekâlet savaşları/proxy wars" kavramını kısaca herhangi bir çatışma veya mücadeleye doğrudan taraf olmayan, ancak stratejik amaçları nedeniyle duruma dolaylı yollardan dâhil olan üçüncü tarafların kimi aktörler üzerinden gerçekleştirdikleri dolaylı müdahaleler olarak tanımlayabiliriz. "Vekâlet savaşları" tarihin her döneminde çatışan taraflar, çatışmada menfaati bulunanlar tarafından bir şekilde ayarlı olarak kullanılmışlardır. Ne var ki, Amerikan üslerinin bulunduğu Türkiye, Soğuk Savaş yıllarında herhangi bir vekâlet savaşına sahne olmamıştır (Towle, 1981; Babacan, 2019). Her şeye rağmen, Ortadoğu'daki kaynakların paylaşımının ülkemize doğrudan etkileri olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Örneğin, dünya petrol rezervlerinin büyük bir bölümü Ortadoğu'da yer almaktadır. Günümüzde enerji arz ve güvenliğinde belirleyici bir hamle, petrolün denetiminden geçmektedir. Bölgedeki egemen rejimlerin biçimi ve işleyişindeki sıkıntılar ise enerji arz ve güvenliğini sağlayamamaktadır.

Ülkenin mevcut doğal-ekonomik kaynaklarının halkın çeşitli katmanları arasında adil bir şekilde paylaşımı da önemli bir sorun olarak görülmektedir. Özellikle son küresel salgının da eşlik ettiği ekonomik çöküşten halkın büyük bir bölümü etkilenmektedir. Nerede ise orta sınıf kalmadı. Halkın çok büyük bir kesimi açlık ve yoksulluk sınırının altında ayakta kalmaya çalışmaktadır. Sadaka ya da müjde kültürü ile bu sorunların aşılması mümkün değildir.

Öte yandan, bölgede egemen olan dini ve etnik yapılarla mevcut rejimler arasındaki uyumsuzluk, geniş halk kitlelerinin yönetimlerde temsil edilmemesi, demokratik seçenekleri de gölgelemektedir. Dolayısıyla doğal kaynakların paylaşımında, emperyalist güçlerin müdahalelerine önemli bir zemin vardır. Yani bölgede artık yerel çıkarlardan çok, küresel emperyalist çıkarların geleceği de söz konusudur. Dolayısıyla doğal ve ekonomik kaynakların paylaşımı ile etnik ve dini sorunlar iç içe geçmiş durumdadır.

Etnik ve dini sorunlar

Etnik ve din sorunlar, hem Ortadoğu'nun hem de ülkenin çatışmalara zemin hazırlayan sorunlardır. Bu sorunlar üzerinden dil, kültür ve inanç yönüyle meydana gelen çatışmalar söz konusu toplumu kaosa sürüklerken emperyalist müdahalelerin adı, dünya barışı için kimyasal silah tehdidine karşı ortak savunma gibi algılanır. Buna göre, müdahale alanı dün Irak'tı, bugün Suriye, yarın kim bilir belki İran belki Türkiye'dir (Kalay, 2013). Samuel Huntington'un 1993'teki tezin özeti; 19. yüzyılda devletler, 20. yüzyılda ideolojiler çarpışmıştı ve 21. yüzyılda ise kültürler çarpışacağı şeklindedir (Huntington, 2015). Yani, ülkede mevcut olan etnik ve dini sorunları, uluslararası uyarılara ve hatta müdahalelere ulaşmadan çözümü elzemdir.

Öte yandan, köktendincilik akımı, özellikle Akdeniz Havzası'nın güvenliğini tehdit eden önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da demokratik düzenleri temelinden sarsmayı amaçlamakta, demokratik ve sivil toplumları tehdit etmektedir. Bu nedenle, köktendincilik, barış ve istikrarı tehlikeye düşüren yıkıcı bir güç oluşturmaktadır. Böyle bir ortamda, kökten dinciliğin en çok kökten dinciliğe yol

açıların dinine de zarar verebileceği öngörülmelidir.

Ortadoğu bölgesi, kendi iç dinamiklerinden (etnik, dini, mezhepsel) kaynaklanan mevcut sorunların ve çatışmaların yanında jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel ölçekteki öneminden dolayı dışarıdan gelen operasyon ve müdahalelere de sürekli açıktır. Yeni dönemde yükselişe geçen küreselleşme, insan ve azınlık hakları, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi gibi kavramları önceleyen dış politikalar üretmeye yol açmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, artan insan ve azınlık hakları söylemlerine paralel olarak ulus-devletler bünyesinde iç çatışmalar, sınır uyumsuzlukları, etnik çatışmalar baş gösterirken, artan silahlanma ve terörizm, nükleer silahların yayılması tehlikesi, din ve mezhep temelli çatışmaların yükselişi, yeni küresel güvenlik tehditleri vardır.

Bu tehditlerden Suriye Krizi, Arap-İsrail Savaşları, enerji krizleri, İran-Irak Savaşı, Afganistan sorunu, İran İslam Devrimi gibi birçok savaş, kriz, çatışma ve devrim hep Ortadoğu toprakları üzerinde yaşanmıştır (Babacan, 2019). Bu çerçevede, Türkiye Ortadoğu'nun en önemli bir bileşeni olduğundan, etkileri daha uzun süre devam edecek olan tehditlerden korunmak üzere gerekli önlemleri almak zorundadır.

Bu arada yakından bakıldığında Türkiye'nin en önemli can yakıcı sorunlarında biri de **Kürt ve alevi sorunlarıdır**. Dolayısıyla Kürt sorunu için de bir parantez açmakta yarar vardır: Türkiye'nin jeosiyasetinde egemen olan Kemalist blok, Kürt azınlık haklarının AB'ye katılım için şart koşulmasını reddetmiştir. Bu durum Kürt hareketi açısından düşünüldüğünde ise öncelikle Kemalist devlet kimliğinde anayasal olarak Kürtler konusunda ciddi bir kısıtlamanın söz konusu olduğu söylenebilir (Yeğen, 1999; Balcı, 2020). Ayrıca, Kürt sorunu özelinde, yerel düzeyde konseyler, mahkeme ve komiteler ile KCK bu süreçte güneydoğu bölgesinde devlet içinde devlet olmak gibi bir işleve sahip olmuş ve bu nedenlerden ötürü de 2009 yılının ikinci yarısından sonra KCK üyelerine karşı yoğun bir tutuklama dalgası başlatıldı.

21 Mart 2013 tarihinde ise PKK'nın tutuklu lideri Abdullah Öcalan tarafından ilan edilen ateşkes ve Öcalan'ın İslam bayrağı altında Türk-Kürt arasında ittifak yapılması doğrultusundaki önerisi, Kürt hareketinin gerek AKP gerekse de AB'ye yönelik politikasında birtakım değişiklikler olacağı öngörüsünü de beraberinde getirdi (Balcı 2020). Yani, aynı zamanda BOP'la da ilişkilendirilen Kürt sorunu, aslında uluslararası sahalara taşımadan ve emperyalist odakların kışkırtmaları göz önüne alınarak ülkemizde çözülmeliydi. Bu çözüm de demokratik bir mücadele ekseninde olmalıdır. Çünkü Kürt sorunu silahlı mücadele ile ya da Türk halkına rağmen çözülemez. Alevilik ise barışçıl ve sevgiye dayalı bir inanç sistemidir. Onun için tüm kışkırtmalara karşın silahlı bir mücadeleye dönüşmemiştir. Dolayısıyla alevi yurttaşlarımızın devletten beklentileri tartışılmadan tümüyle karşılanmalıdır.

Türkiye öncelikle milli birlik ve bütünlüğünü koruyarak terör sorununu çözmek zorundadır. Dolayısıyla Kürt sorunu konusunda da mevcut sorunları çözebilme iradesini göstermelidir. Türkiye'nin komşu ülkelere örnek olma konusundaki beklentileri karşılaması, bu sorunun çözülmesine bağlıdır. Kemalist bloğun tercihleri de Öcalan'ın İslam bayrağı altındaki önerileri de Kürt sorununu çözme potansiyeline sahip değildir. Çünkü dini ve etnik temellere dayalı çözümler, Anadolu coğrafyasının temsil eden halkların tarihi, güncel nitelikleri ve yaşama bakışları gözetildiğinde gerçekçi değildir. Çözüm konusunda gerçekçi olmak gerekir. Türkiye, günümüze dair **laik, toplum yararına adalet, eşitlik, özgürlük** gibi zaman içinde anlamları ve içeriği değişen jeopolitik verileri dikkate almadan, günlük heves ve çıkarlarla ulusal, bölgesel ve küresel politikaları şekillendirilemez. Yani, toplumsal barışı ve dayanışmayı zedeleyen etnik-dini sorunlar köklü şekilde çözülemediği müddetçe, arzulanın kalkınma düzeyine erişmek mümkün değildir.

Türkiye, halen bölgede laik ve örnek bir ülkedir ve değişen dünya konjunktüründe jeopolitik, jeostratejik ve ekostratejik konumu nedeniyle önemi giderek artmaktadır. Türkiye, sorumluluklarının bilincinde olarak, kendisini 21. Yüzyıl'da üstleneceği role hazırlanmak zorundadır. Çünkü Türkiye, lâik ve demokratik rejimiyle, diğer Müslüman ülkelerden farklı ve örnek bir ülke olup bu niteliklerini 21. Yüzyıl'da da korumaya devam etmelidir. Ayrıca Türkiye, yeni yüzyılda çok taraflı bir ekonomik ilişkiler ağının merkezi hâline gelecektir. Öte yandan Türkiye, doğu ile batı arasında çeşitli açılardan başarıyla yönettiği köprü işlevini 21. Yüzyıl'da daha etkin biçimde sürdürmelidir (MSB, 2019).

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)

ABD'nin Ortadoğu'yla ilgili asıl önemli stratejisi, 2004'te açıklanan BOP ortaya çıkmıştır. Bu proje de doğal kaynakların paylaşımı ile etnik ve dini sorunların iç içe geçtiğine dair somut bir göstergedir. ABD bölge ülkelerinin sadece dış politikalarını değil; ekonomik, sosyal/toplumsal, kültürel form ve geleneklerini de değiştirmeyi amaçlamaktadır. Suriye'deki Şii bloğunun karşısına, Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar'dan oluşan Sünni bloğu oluşturulmuştur. Türkiye Suriye iç savaşında ordudan ayrılan askerler ve subaylarca oluşturulan Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) ve Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin) gibi yerel muhalif aktörleri desteklerken, Rusya ve İran rejimin yanında yer almış, ABD ise IŞİD ile mücadele altında, YPG gibi yerel örgütler üzerinden vekâlet savaşları yürütmektedir.

III. Körfez Savaşında özellikle TBMM tarafından Amerikan askerlerinin ülkeden geçişini öngören tezkerenin kabul edilmemesi ve kamuoyunda yükselen anti-Amerikancı akım, Ortadoğu'da devamlı iş birliği şeklinde seyreden Türkiye-ABD ilişkilerini tarihinin en zorlu süreçlerinden birine itmiştir (Towle, 1981; Bal, 2004; Yazıcı, 2018; Babacan, 2019). Yani BOP'a yönelik planlama da, etnik ve dini kışkırtmalar gözetilerek gerçekleştirme yönünde seyretmektedir.

Öte yandan Türkiye'nin geleceğini etkileyecek ve dikkate alınması gereken ve gözden kaçan veri setleri de vardır (Kalay, 2013; Şimşek, 2014; Huntington, 2015; Kaya, 2018; MSB, 2019; Babacan, 2014). Örneğin, Ortadoğu'nun istikrarlı bir düzene kavuşması, mevcut bölge halklarının birlikte **hak, hukuk, adalet ve insan hakları temelli gerçek demokrasiye erişmesi** oldukça zor görünmektedir. Yüksek coğrafi potansiyellere sahip ülkeler, ellerindeki zenginlikleri son derece hassas, tutarlı ve akılcı yönetmeyi başarmalıdır. Aksi takdirde mevcut zenginlikler, o ülkelerin bir türlü engellenemeyen istikrasızlığına yol açarlar.

Günümüzdeki koşulları gözetererek, bol seçenekli, çok aktörlü dinamik bir ortamda Türkiye, sahip olduğu güçlü konumuna uygun jeostratejik önceliklerini belirlemek ve yeni bir jeosiyaset üretmek zorundadır. Aksi halde, coğrafi konumunda kaynaklanan zenginlikleri son derece hassas, tutarlı ve akılcı yönetmeyi başaramaz. Çünkü mevcut coğrafi konum ve doğal zenginlikler, ülkenin bir türlü engellenemeyen istikrasızlığının artmasına da yol açarlar.

Türkiye'ye dair önemli kararlar verilirken, yukarıda sunulan bazı temel gerçeklikler gözetilmelidir. Örneğin, Türkiye ile çevre ülkeler arasındaki sınırlar büyük oranda coğrafya tarafından değil, insanlar tarafından belirlenen yapay sınırlardır. Diğer taraftan Türkiye'nin komşuları, yapıları ve nitelikleri itibarıyla güven veren komşular değildir. Türkiye, bu komşuların büyük çoğunluğuyla hem tarihsel olarak hem de güncel olarak çıkar anlaşmazlığı içerisindedir.

Ayrıca geleceğe yönelik kararlar alınırken **tutarlı bir planlama ile öncelikler belirlenmeli, önceliklerin zaman içinde değişebileceğini, kaynakların paylaşımını, etnik ve dini ilişkileri özetten jeostrateji ve jeosrtatejiyle bütünleşen jeosiyaset üretmek zorundadır.**

SORUNLARIN ÇÖZÜME DAİR BAZI DEĞERLENDİRMELER

Özü itibarıyla, Türkiye'nin geleceğine dair jeopolitikalar ve jeostratejik öncelikler birçok araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Son yıllarda önemli ve etkili olan kaynaklardan biri de Dışişleri Bakanımız tarafından yapılan değerlendirmedir (Davutoğlu, 2012): Elbette bir ülkenin uluslararası ilişkilerdeki göreceli ağırlığı ve gücü konusunda bu kaygıları da göz önünde bulunduracak şekilde değişik tanımlamalar geliştirilebilir. Davutoğlu tarafından yapılan değerlendirme de olumlu ve olumsuz yönleri (Ceylan, 2014); Kiremit ve diğerleri, 2016) ile eleştirilmiştir.

Bu çerçevede **Davutoğlu tarafından yapılan bazı tespitlere** öncelikle dikkat çekmekte yarar vardır:

1-İslam kimliği, Avrasya derinliğinde Türkiye açısından bir tehdit değil, önemli bir stratejik imkân oluşturmaktadır. Bu bölgelerde Slav ve Rus etkisini kırarak en önemli unsur, İslam kimliğinin sağladığı kültürel direniş potansiyelidir. Avrasya derinliğinde Türk kökenli Müslümanların İslam dünyası içinde

etkin bir hale gelmesi, Türkiye'nin bu dünya içinde gerek kurumsal gerekse siyasi etkinliğinin artmasına yol açacaktır.

2-Bölge içi denge denklemine bakıldığında, Ortadoğu jeopolitiğinin en temel coğrafi denge mekanizmasını Mısır-Türkiye-İran hassas dengesinde aramak gerekir. Bölgede uzun süreli bir barışın en temel şartlarından birisi de, bu üç ülkenin akılcı bir zeminde iş birliği içine girmesidir.

3-Ortadoğu politikasında başarılı olabilmek için; psikolojik engeller aşılmalı, bölgesel problemleri yakından takip eden derinlikli projeksiyonlarla değerlendirebilen araştırma merkezleri enstitüler kurulmalı; küresel dengeler ile bölgesel reelpolitik arasında sağlıklı bir irtibat kurulmalı, bölgeyi bütünüyle kuşatacak projeler üretilmeli; birbirine karşı milliyetçi bloklasmalar engellenmeli; mevcut odaklanmış tepkiler azaltılmalı; etkin, aktif ve insiyatif gücü yüksek bir yaklaşım benimsenmeli; yatay ilişkilere ve iletişime ağırlık verilmeli; her şeyden önce Ortadoğu'yu Araplardan oluşan bir problem bölgesi olarak gören basitleştirici yaklaşım terk edilmelidir (Ceylan, 2014'den).

Davutoğlu (2012) tarafından gözetilen temel veriler ise şunlardır: **Sabit veriler** (SV) tarih (t), coğrafya (c), nüfus (n) ve kültür (k) olarak; **Potansiyel veriler** (PV) ekonomik kapasite (ek), teknolojik kapasite (tk) ve askeri kapasite (ak) olarak tanımlarsak bir ülkenin gücünü şöyle bir formülle gösterebiliriz.

$$\text{Güç} = (\text{SV} + \text{PV}) \times (\text{SZ} \times \text{SP} \times \text{Sİ})$$

Bu formülde **SZ stratejik zihniyete**, **SP stratejik planlamaya**, **Sİ siyasi iradeye** tekabül etmektedir.

SV= t+c+n+k ve PV= ek+ tk+ ak olduğu için formülün açılımı;

$$G = \{(t+c+n+k) + (ek+tk+ak)\} \times (\text{SZ} \times \text{SP} \times \text{Sİ}) \text{ şeklindedir.}$$

$$\text{Güç}(G) = (\text{Sabit Veriler} + \text{Potansiyel Veriler}) \times (\text{Stratejik Zihniyet} \times \text{Stratejik Planlama} \times \text{Siyasi İrade})'dir.$$

Davutoğlu tarafından yapılan değerlendirmeye, öncelikle daha yakından ve eleştirel bakmakta yarar vardır. Örneğin, yukarıda sunulan eşitlikte, Güç (G) odaklı bir formül için göz ardı edilmiş olması son derece eksik olan mevcut duruma dair **"bilgi"** parametresinin yokluğu doğrudan sonucu etkileyecek yaşamsal boyutta bir eksiklikler. Bilginin önemi de zaman içinde değişime açıktır. Ayrıca, formülde verilen değerlerin reel nitelikleri ve nicelikleri net olarak belirtilmeyip, negatif olma durumları göz önüne alınmadığında, iki verili çarpan etkili işlemin bir tarafının, dolayısıyla sonucun, negatif olma durumu göz önüne alınmamıştır.

Ayrıca, (SV + PV) toplamının negatif oluşu, tüm işlemi (gücü) negatif yapar. Sabit veriler değişmez olduğunda bu hata, PV> SV önkoşulu ile belirtilmesi gerekir. Zaten bağımsız değişken olan PV'nin nicel değişikliği ülke gücü ile doğru orantılıdır. Bir diğer hata; nüfus kavramında göze çarpar. Entegrasyon sürecini tavan noktasında yaşayan dünyamızda, emek ve beyinsel göçlerinin yarattığı boşluğun yanı sıra birçok duruma bağlı nüfus artması ve azalması artık olağan bir hal almıştır (Kiremit ve diğerleri, 2016).

Sonuç olarak, yukarıda yapılan değerlendirmeler gözetildiğinde, Davutoğlu tarafından yapılan tespitlerde, İslam kimliğinin öne çıktığı ve söz konusu parametrelere dair **bilgilerin doğruluğunun öneminin** gözetilmediği söylenebilir. Ayrıca Suriye'de ve Mısır'da meydana gelen gelişmeler, Davutoğlu siyasetinin ayaklarının yere basmadığını açıkça göstermektedir. Hatta mevcut durum gözetildiğinde Türkiye'nin yönetim erkinin ne kadar büyük bir batağa saplandığını açıkça göstermektedir.

Diğer değerlendirmeler

Türkiye, küreselleşme sürecinde emperyalist odaklar tarafından yazılmış bir senaryodaki rolü oynamak zorunda kalan ülke olmaktan süratle çıkmalı, bizzat oyuncu olmalıdır. Bunun için önce kendisini bir güç olduğuna inandırmalı, ekonomik güçlenmesini kendi reçeteleri ile sağlamalı, millî onuruna yakışır politika

ve iş birliği stratejileri geliştirmelidir. Türkiye, coğrafi olarak bir köprü, kültür bakımından bir merkez,

ekonomik açıdan bir geçiş, stratejik ve jeopolitik açıdan bir kanat bölgesidir. Türkiye'nin en önemli hedefi, millî birlik ve bütünlüğünü korumak ve ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmektir.

Türkiye, toplumsal dayanışmayı sağlayıp, Jeopolitik, Jeokültürel ve Jeoekonomik özelliklerini sinerji oluşturacak bir şekilde kullanarak, yeniden oluşturacağı medeniyet kavramları ve değerleri ile milli gücünü taçlandırabilirse, merkez ülke konumunu güçlendirir ve bölgesinde cazibe merkezi haline gelerek mazlum milletlerin umudu olmaya devam eder (Kaya, 2018).

Türkiye'nin, coğrafi olarak bir köprü, kültür bakımından bir merkez, ekonomik açıdan bir geçiş ve Japonya başbakanı Shinzo Abe'nin de bir konuşmasında belirttiği gibi, stratejik ve jeopolitik açıdan bir kanat bölgesidir (Şimşek, 2014).

Türkiye de bölgesel ve imajı giderek yükselen küresel bir aktör olarak ulusal çıkarlarına ve kendi ulusal güvenlik önceliklerine aykırı olan ve yakın çevresinde cereyan eden politikalara karşı itirazlarını yükseltmiş, uluslararası arenada kendinden emin bir şekilde hareket etmeye başlamıştır (Babacan, 2019).

Değişimin önemi

Öte yandan Dünya tarihine bakıldığında Jeosiyasete yön veren unsurların önemi zaman içinde değişmektedir. Örneğin, 1600-1800 yılları arasında Jeosiyaseti belirleyen güç, denizlere egemen olmayı sağlayan güçlü donanama idi. Sanayi devrimi ile birlikte, bilim ve teknolojinin yanı sıra, **insani unsurlar** daha da belirleyici olmuştur. 20 yy ise doğal kaynakların paylaşımı jeosiyasete yön vermiştir. 1. ve 2. Dünya savaşları söz konusu doğal kaynakların paylaşımının ürünüdürler. Günümüzde devam eden bölgesel savaşlar da 3. Dünya Savaşı olarak kabul edilebilir. Ya da 1. ve 2. savaşlarda çözilemeyen sorunların devamı niteliğindedir. Yani bu süreçte **ekonomik unsurlar** belirleyici olmuştur. Demek ki, jeosiyaseti belirleyen unsurların önemi zaman içinde değişmektedir.

Geleceğin dünyasında ve Türkiye'de mekân olarak çevre, ekonomi (kaynakların adil paylaşımı), sağlık, eğitim, kültür (dini ve etnik kimliklerle birlikte), iletişim-bilgi teknolojileri (uzaya erişim pratikleri dâhil), diplomasi gibi coğrafi ve beşeri unsurlar daha önemli bir konuma gelecektir. Dünya'da gelişen çevre hareketleri bu değişimin habercisidir. Tüm toplumlar, doğal çevrelerine sahip çıkmakta, kaynakların adil bir paylaşımını öngörmekte, sağlık ve eğitim konularında özen gösterilmesini beklemektedir. Kültürel haklar, iletişim -bilgi teknolojileri ve diplomasi de önemli bir yere sahiptir. **Sonuç olarak, sadece jeostratejik temel faktörler değil, temel faktörlerin nitelikleri de önemi de zaman içinde değişime uğramaktadır.**

Yukarıda sunulan değerlendirmeler, Jeosiyasete yön verirken ya da jeostratejik kararlar alınırken gözetilmesi gereken hususları özetler niteliktedir. Ayrıca Türkiye'nin ne kadar stratejik ve sorunlu bir bölgede yer aldığını açıkça göstermektedir. Ülkelerin geleceği ile ilgili jeosiyasete yön veren temel unsurların zaman içinde önemlerinin de değiştiğini unutmamak gerekir. Dolayısıyla jeostratejik kararların zamanın ruhuna uygun değişkenleri, bu değişkenlerin ağırlıkları ile birlikte gözeterek almanın önemi de açıkça ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika belgesi: *"istikrar içinde büyüme, daha adil gelir paylaşımı, küresel ölçekte rekabet gücü, bilgi toplumuna dönüşüm, AB'ye üyelik için uyum sürecinin tamamlanması"* öngörülmektedir. Plan stratejisinde de çeşitli öncelikler arasında; **"Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi"** ile **"kamu hizmetlerinde toplumun beklentileri doğrultusunda kalite ve etkinliğin artırılması"** sorunlarına ve çözüm arayışlarına da yer verilmektedir. Temel politika belgesinde tanımlanan hususlarda Finlandiya örneği dikkate alınabilir.

Her ülkenin gündemi, sorunları ve öncelikleri değişmektedir. Örneğin Finlandiya kendine özgü sorunlarını belirlemiş ve jeopolitikasını oluşturabilmiştir. Finlandiya örneğinde, bilgi ekonomisi, bilgi toplumu, yenilikçilik, kamu yönetimi bilgi teknolojisi stratejisi, küresel rekabete karşı bilim ve teknoloji ile kurumsal iş birliği konuları öncelikle değerlendirilmiştir. Ayrıca, planlı ve eşgüdümlü bilim, teknoloji ve yenilikçilik

politikalarının kalkınmada önemi vurgulanmıştır. Bu çerçevede "**Sosyal devlet modelini**" benimsenip küresel rekabetin sürdürülebilmesinin mümkün olduğu ortaya koyulmuştur (Öktem 2020).

Çözüme dair

Daha ayrıntıya girilirse, Türkiye'nin geleceğine dair bir dünyada; **mekân olarak çevre, ekonomi (kaynakların adil paylaşımı), sağlık, eğitim, kültür (dini ve etnik kimliklerle birlikte), iletişim-bilgi teknolojileri (uzaya erişim pratikleri dâhil)**, diplomasi gibi coğrafik ve beşeri jeostratejik unsurlar daha önemli bir konuma gelecektir. Dünya'da gelişen çevre hareketleri bu değişimin habercisidir. Tüm toplumlar, doğal çevrelerine sahip çıkmakta, kaynakların adil bir paylaşımını öngörmekte, sağlık ve eğitim konularında özen gösterilmesini beklemektedir. Gelecekte, kültürel haklar, iletişim -bilgi teknolojileri ve diplomasi de önemli bir yere sahiptir. 21. Yüzyılda kültürler arası çatışmaların egemen olacağını öngörmektedir (Huttington, 2015). Ancak, **kültürel açıdan Türkiye, zengin bir kapasiteye ve yüzyıllarca Anadolu coğrafyasında birlikte yaşama kültürüne sahiptir**. Kültürel zenginlik açısından Türkiye merkez konumundadır. Böylesi bir konum, Türkiye'nin komşu ülkelere örnek olabilecek bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Türkiye, bölgenin mevcut jeostratejik sorunlarını, emperyalist odaklarla birlikte değil, komşu ülkelerle birlikte ve güven veren bir anlayışla ele alması öncülük etmelidir.

Türkiye'nin geleceğinde; değişmeyen coğrafi faktörler açısından, özellikle iklim ve doğal bitki örtüsünün sorunları önemsenmelidir. Beşeri faktörler açısından sahip olduğu genç nüfusun eğitim kalitesinin, bilim ve teknolojinin, demokrasinin (özellikle laiklik ilkesinin), sosyal ve kültürel değerlerin öneminin farkına varmalıdır. Öte yandan ekonomik faktörler açısından mevcut doğal kaynakların toplum yararına akılcı kullanımının önü açılmalıdır. Türkiye'yi komşu Ortadoğu ülkelerinden ayıran ve gelişmesine yol açacak en önemli hususlar bunlardır.

Yukarıda sunulan değerlendirmeler, Jeosiyasete yön verirken ya da jeostratejik kararlar alınırken gözetilmesi gereken hususları özetler niteliktedir. Ayrıca Türkiye'nin de ne kadar stratejik ve sorunlu bir bölgede yer aldığı görülmektedir. **Ülkelerin geleceği ile ilgili jeosiyasete yön veren temel unsurların zaman içinde önemlerinin de değiştiği unutulmamalıdır. Dolayısıyla jeostratejik kararların zamanın ruhuna uygun değişkenleri, bu değişkenlerin ağırlıkları ile birlikte gözeterek almanın önemi de açıkça ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye, sadece jeostratejik temel unsurlar değil, bu temel unsurların niteliklerini ve önemini gözeterek, bunların da zaman içinde değişime uğrayacağını öngörerek geleceğe yönelik planlamasını yapmalıdır.**

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sonuçları değerlendirirken, jeostratejik faktörlerin gözetilmesinde yarar vardır. Örneğin, Türkiye'nin Avrupa, Asya, Ortadoğu ve Afrika kıtalarının kavşağında yer alması, üç tarafının denizlerle çevrili olması, Boğazlara sahip olması, Karadeniz-Akdeniz ve Hazar Denizi havzaları ile olan yakınlığı **coğrafik açıdan** kritik önemdedir. Bu konum, Türkiye'nin hem doğuya hem de batıya yönelik yaklaşım biçimlerinde önemli dinamik avantajlar sağlamaktadır. Yani, Türkiye ille de bir tarafın kuyruğuna takılmak zorunda değildir. Ülkenin ve dünyanın geleceği için barışı ve refahı önceleyerek tercihlerini yapma olanaklarına sahiptir.

Türkiye'nin **insani faktörleri** de irdelendiğinde, farklı dini ve etnik yapıların olduğu, farklı sosyal ve kültürel değerlerin, çevre duyarlılığının, bilimin ve teknolojinin gelişmekte olduğu bir ülke olarak görülür. Ancak, söz konusu farklılıklar laik, adil ve demokratik bir yönetimle avantaja çevrilebilir. İnsan haklarının başında, doğanın korunması dâhil, herkese adalet ve huzuru önceleyen; barış içinde yaşama isteği gelmektedir. Bu unsurların karşılanması neoliberal sistemlerle gerçekleştirilemez. Günümüzdeki totaliter yönetimlerin böyle bir dünya öngörmesi de mümkün değildir. Ayrıca, insanlığın doğa ile uyumlu, adaleti ve barışı önceleyen yeni bir yaşamı bağrında taşıyan yeni sistemlere ihtiyacı vardır.

Anadolu'nun tarihine bakıldığında, geçmişte de tüm dini ve etnik gruplara yönelik hoşgörünün egemen olduğu, dolayısıyla gelecekte de daha yaşanabilir bir sistemin mümkün olabileceği öngörülebilir. Çünkü kültürel açıdan Türkiye, zengin bir kapasiteye ve yüzyıllarca Anadolu coğrafyasında birlikte yaşama

kültürüne sahiptir. Dolayısıyla geleceğin liderleri, insan haklarına ve doğaya saygılı, barış ve huzur içinde yaşama dileklerini önceleyen sistemlerde yaşamının mümkün olduğunu ortaya koyan liderler olacaktır.

Türkiye açısından **ekonomik faktörlerin** yani doğal kaynakların da en azından Türkiye'nin gelişmesi için bir pranga olmadığı kabul edilebilir. Örneğin, Türkiye, sınırlı maden ve sanayi kaynaklarının yanı sıra, su, orman ve gereksinim duyulan kimi fosil kökenli enerji kaynaklarından mahrum olsa bile, özellikle yenilenebilir enerji kaynakları açısından gelişmeye açıktır. Türkiye'nin mevcut doğal kaynakları, iyi yönetilirse ülkemize ve mevcut nüfustan çok daha fazlasına yetebilir düzeydedir. Bu yetkinlik de halka rağmen değil, halkla birlikte ve adil bir şekilde gerçekleştirebilir. Yani, ekonomik faktörlerden doğan sorunlar da iyi bir planlama ile aşılabılır.

Sonuç olarak, jeostratejik faktörler dikkate alındığında, Türkiye'nin önünde önemli olanakların ve fırsatların yer aldığı açıkça görülmektedir. Bu olanakları ve fırsatları ülkemiz açısından değerlendirirken, jeostratejik faktörlerin zaman içinde önemlerinin ve ağırlıklarının değişebileceğini gözeterak tercihlerini yapmak zorundadır. Önce mevcut sorunları tanımlamakta yarar vardır:

1-Türkiye emperyalist egemen güçlerin denetimi altındadır. Benzer durum, Ortadoğu ülkeleri için de geçerlidir. Ancak, egemen güçler totaliter liderle alışveriş yapmayı tercih etmektedir. Çünkü Batın egemenleri bu liderleri terbiye etmeyi bilmektedir. Ayrıca, emperyal güçler, Ortadoğu'daki çıkarlarını, özellikle bölgede mevcut doğal kaynakların paylaşımı için, yine bölgenin dini ve etnik kimlikleri kısırtarak sürdürmekten asla vazgeçmeyecekler. Onun için, bölge ülkeleri kendi iradeleri ile geleceklerini tasarlayamazlar. Bunun için daha bir süre mevcut durumun devam edeceği açıkça görülmektedir.

2-Türkiye'de etnik ve dini ayrışma çok ileri düzeydedir. Emperyalizmin yıllardır Ortadoğu'da sürdürdüğü yağma ve işgal politikalarının yarattığı etnik ve dini gerilimlerinin dramatik sonuçları ülkemizde de açıkça görülmektedir. Ülkedeki yoksulluğu, meydana gelen göçlerin ve çatışmaların emperyal güçlerin yarattığı yıkımdan bağımsız olarak tartışmak mümkün değildir.

3-Ülkede dini referansları esas alan bir yönetimin Türkiye'de tüm etnik ve dini grupları içinde barındıran toplumda birlikte yaşama iradesini sağlaması mümkün görülmemektedir. Aynı sorun tüm Ortadoğu ülkeleri için geçerlidir.

4- Türkiye, günümüze dair **laik, toplum yararına adalet, eşitlik, özgürlük** gibi zaman içinde anlamları ve içeriği değişse bile bu jeopolitik verileri dikkate almadan, günlük heves ve çıkarlarla ulusal, bölgesel ve küresel politikalarını şekillendirilemez.

Türkiye'de ve Ortadoğu coğrafyasında çözüm, laik ve gerçekten demokratik yönetimlerin oluşması ile aşılabılır. Demokratik derken çoğunluğun tahakkümünü değil, azınlıkların korunmasının esas olduğunu hatırlatmakta yarar vardır. Çünkü bu coğrafya, çok etnisiteli, çok dinli, yani çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Belki bugün için hayal ama böylesine demokratik bir ortamda neden Ortadoğu'da **Avrupa Birliği (AB)** benzeri bir yapı oluşmasın?

Gerçi, Avrupa Birliği'nin demokrasinin, hukukun üstünlüğünün, temel hakların ve yargı bağımsızlığının bozulmaya devam etmesine ilişkin ciddi endişeleri vardır. Birçok alanda sınırlı da olsa bir gerileme yaşandı. Ekonomik yönetim ve piyasa ekonomisinin iyi işleyişine ilişkin endişeler arttı (European Commission, 2022). Dolayısıyla, AB derken, birliğin bir kopyası değil, daha gelişmiş adil ve demokratik bir birliktelikten yana çözüm kastedilmektedir.

Yani, Ortadoğu halkları günümüzde Dünya'nın en zengin kaynakları üzerine sersefil yaşamak istemiyorsa, elbette, bir çıkış yolu, vardır. Örneğin, bölgenin doğal kaynaklarına olan gereksinimin sınırlanması gerekmektedir. Öncelikle, yenilenebilir kaynakların daha egemen olduğu bir dünyada, fosil yakıtlara olan gereksinimi azaltacaktır. Bu durumun yakın bir zamanda gerçekleşmesi mümkündür.

Bunun gerçekleşmesi halinde, bölge ülkeleri de kendi kararlarını, kendileri verebilecek aşamaya geleceklerdir. Ancak böylesi bir aşamaya gelmek yetmez.

Bölge ülkeleri, insan haklarının kutsallığını içinde sindirerek ve çoklu etnik ve dini grupların özgür ve refah içinde yaşayabilecekleri bir sistemi oluşturmak zorundalar. Bu sistem de laik, demokratik ve çağdaş değerlere bağlı olmak zorundadır. Avrupa Birliği'nin kurulması kolay olmamıştır. Hristiyanlığın çeşitli mezhepleri arasında onlarca, hatta yüzlerce yıl süren savaşlar olmuştur. Bu savaşların sonunda onların geldiği yer laik, demokratik ve insan hakları temeline dayalı bir sistemdir. Sistem de AB ülkelerin gönüllülüğü ve insan hakları temeli üzerinde yapılandırılmıştır. Neden, Ortadoğu ülkeleri de aynı temelde bir **'Ortadoğu Birliği'** oluşturmazın? Böylesi bir birlikteliğe Türkiye Cumhuriyetlerin de katılması, dünyanın jeopolitikasının yeniden tasarımına ve barışına katkı sağlayacaktır.

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştireceği dönüşümleri ortaya koyan temel politika belgesinde *"istikrar içinde büyüme, daha adil gelir paylaşımı, küresel ölçekte rekabet gücü, bilgi toplumuna dönüşüm, AB'ye üyelik için uyum sürecinin tamamlanması"* öngörülmektedir. Plan stratejisinde de çeşitli öncelikler arasında; *"Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesi"* ile *"kamu hizmetlerinde toplumun beklentileri doğrultusunda kalite ve etkinliğin artırılması"* sorunlarına ve çözüm arayışlarına da yer verilmektedir.

Sonuç olarak, Jeosiyasete yön verirken ya da jeostratejik kararlar alınırken gözetilmesi gereken faktörler göz ardı edilmemelidir. Ayrıca Türkiye'nin ne kadar stratejik ve sorunlu bir bölgede yer aldığını açıkça görülmektedir. *Ülkelerin geleceği ile ilgili jeopolitikaya yön veren temel unsurların zaman içinde önemlerinin de değiştiğini unutmamak gerekir. Dolayısıyla jeostratejik kararların zamanın ruhuna uygun değişkenleri, bu değişkenlerin ağırlıkları ile birlikte gözetenerek almanın önemi de açıkça ortaya çıkmaktadır. İnsani açıdan iyi bir değerlendirme yapılırsa, bu günkünden çok daha farklı, daha yaşanabilir; refah, barış ve huzur içinde bir yaşam mümkündür.*

Yukarıda tanımlanan jeostratejik faktörler ve bu faktörlerle uyumlu jeopolitikalar geliştirilirse Türkiye'nin bölgesel hatta küresel bir güç olması mümkündür. Ancak gereği yapılmazsa, inişli çıkışlı, fakat halkın mutluluğa erişemeyeceği bir yaşam ya da ülkenin bu haliyle geleceğe taşınamayacağı görülmelidir.

KAYNAKLAR

- Aksakal, G. 2016. Boğaziçi Üniversitesi'nden Yıldız Silier: 'Öfke ve korkuyu umut ve cesarete Dönüştürmenin arayışındayım'. BirGün Pazar eki, Söyleşi sayfası, 4 Aralık 2016, sayı 508, s.6-7.
- Babacan, M. 2019. Soğuk Savaş Sonrasında Ortadoğu'da Vekâlet Savaşları ve Yeni Oyun Kurucu Türkiye'nin Etkinliği: XI. Uludağ Congress On International Relations Full Text Book "Main Developments and Dynamics of the Post-Cold War Era" 14-15 October 2019. Panel 27, s.887-918.
- Bal, İ. 2004. Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Getirdikleri, İdris Bal (derleyen), 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, 2. Baskı, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2004), 154.
- Balcı, A. 2020. Türkiye'de Kürt Hareketinin AB Politikası: Muhalif Bir Etnik Bloğun Dış Politikası Üzerine Analiz (Türk Dış Politikası Yıllığı, Duran ve diğerleri, 2013'den). s. 61-88.
- [https://www.academia.edu/35125519/T%C3%BCrk_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_Yeni_Osmanl%C4%B1c%C4%B1l%C4%B1k_Tart%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1?email_work_card=view-paper (23.06.2020, saat 06.35)].
- Başbüyük, O. 2018. Osman Başbüyük yazdı, Reis yenildi... <https://odatv.com/reis-yenildi-11101822.html>, 11.10.2018, 21:55.
- Başkaya, F. 2017. Terör, kaos, Balkanlaşma... BirGün Pazar eki, Tartışma sayfası, 8 Ocak 2017, sayı 513, s.2-3.
- Başkaya, F. 2017. Burjuva devlet bir vampire dönüşürken. BirGün Pazar eki, 5 Mart 2017, s.521, s.6-7.

Ceylan, C., 2014. Kitap değerlendirmesi: Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Liberal Düşünce, 19/75, s.65-72.

Davutoğlu, A., 2012. Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre Yayınları, 79. Baskı, İstanbul, 584 s.

Defay, A., 2005. Jeopolitik. Dost Kitabevi Yayınları, Ankara. www.dostyayinevi.com

European Commission, 2022. Commission Staff Working Document, Türkiye 2022 Report, 12.10.2022 SWD(2022) 333 final, Brussels, 140 s.

Güztoklusu, M., 2013. Atatürk'ün Ortadoğu Projesi: Elcezire Konfederasyonu ve Özdemir Bey'in Filistin Suriye Kuvva-i Milliyesi. Barış Kitapevi, Zafer Çarşısı No 10-11, Yenişehir-Ankara, 272 s.

Güztoklusu, M., 2015. Kürt sorununda Müdafaa-i Hukuk Çözümü: Musul Özdemir Harekatı ve Süleymaniye Kongresi. 5. Baskı. Barış Kitapevi, Zafer Çarşısı No 10-11, Yenişehir-Ankara, 272 s.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Jeostrateji>, 2020.

<https://www.eokultv.com/nufusun-dagilisini-etkileyen-faktorler-5-sinif-sosyal-bilgiler/26392/nufusun-dagilisini-etkileyen-etmenler> (06 Mart 2020, saat 18.08).

Huntington, S. P., 2015, Medeniyetler Çatışması, (Çevirmen Murat Yılmaz), Kitapyurdu Yayıncılık. Jeopolitika. 2020. Jeopolitik Nedir? Kısaca Tanımı ve Önemi. <https://tarihbilgi.org/jeopolitik/> (07 Mart 2020, saat 12.50).

Jeostratejik Konum, 2020. Jeostrateji ve Türkiye'nin Jeostratejik Konumu.

[<http://www.serenti.org/jeostrateji-ve-turkiyenin-jeostratejik-konumu/> (06 Mart 2020, saat 18.18)].

JMO. 2020. 73. Türkiye Jeoloji Kongresi Duyurusu ve Ana Tema'sı. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, Ankara.

Kalay, G., 2013, Ortadoğu'nun Tarihsel Önemi, www.academia.edu/

Kara, T. 2018. [<http://haber.sol.org.tr/yazarlar/taylan-kara/aydinsiz-cumhuriyetcler-ilber-ortayli-ve-celal-sengore-cumhuriyetci-aydin> (Sol Yayınları; 9 Ekim, 2018, Saat 13.30)].

Kaya, F., 2018. Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Kiremit, C. Işık, N. Ezgi, T. 2016. Stratejik Derinlik Işığında Eleştirel Bir Portre, Bir Stratejistin Derinlik Açmazları Ahmet Davutoğlu. Çukurova Üni. Uluslararası İlişkiler.

Kula, O. B. 2016. Tolerans ve barışı geliştiren çokluk değil, çoğulculuktur. BirGün Pazar eki, 27 Kasım 2016, s.10-11.

Mammadaliyeva, L. 2014. Henry Kissinger'in Yeni Kitabı: Küresel Jeosiyasetin Cevapsız Soruları <http://politikaakademisi.org/2014/10/12/henry-kissingerin-yeni-kitabi-kuresel-jeosiyasetin-cevapsiz-sorulari/> (25 Şubat, 2020, saat 11.25).

Mammadaliyeva, L. 2020. 21. Yüzyıl: Yeni Dış Politika ve Diplomasiye Doğru. [<http://politikaakademisi.org/2014/03/28/21-yuzyil-yeni-dis-politika-ve-diplomasiye-dogru/> (25 Şubat 2020, saat 11.35)].

MSB, 2019. Millî Savunma Bakanlığı, Beyaz Kitap. Türkiye'nin Jeopolitik, Jeostratejik ve Ekostratejik Önemi. [https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1505/turkiyenin_jeopolitik_jeostratejik_ve_ekostratejik_onemi (23 Aralık 2019, saat10.45)].

Müffetişoğlu, M. 2017. Sessiz Testere Zaman, BirGün Pazar eki, 26 Şubat 2017, yıl 13, s. 520, s.14.

Öktem, M. K., 2020. Kalkınmada Yenilikçi Toplumda Finlandiya Örneği.

[<file:///C:/Users/Toshiba/Downloads/KalkınmadaYenilikçiToplumaFinlandiyaörneki.pdf> (10 Haziran 2020, saat 20.50)].

Özpeker, I., 2020. Maden Varlıkları, Jeopolitika ve Yeni Dünya Düzeni. (06 Mart 2020, saat 17.35) <https://slideplayer.biz.tr/slide/10369440/>

Şimşek, İ., 2014. Türkiye'nin Jeopolitik Önemi; Köprü mü, Kanat mı, Merkez mi? İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler yüksek lisans öğrencisi, ilknursemssek@hotmail.com

Towle, P. 1981. "The Strategy of War by Proxy", The RUSI Journal, Vol. 126, Issue 1 (1981): 23.

UPA, 2013. UPA-ADMIN 31 Aralık 2013, Modern Jeosiyaset: İş Birliği mi, Küresel Nitelikte Çatışmalar mı? [<http://politikaakademisi.org/2013/12/31/modern-jeosiyaset-isbirligi-mi-kuresel-nitelikte-catismalar-mi/>] (25 Şubat 2020, saat 11.45)].

Ünsel, M. 2017. Mustafa Önsel yazdı... ODA TV, Türkiye'yi işgal projesinde 2019 kritik tarih. 23.09.2017, 20: 11.

Yaşlı, F., 2017., Burası bizi öldürmek isteyenlerin değil, bizim ülkemiz, BirGün, 9 Ekim 2016.

Yazıcı, H. 2018. Proxy Wars In Syria and A New Balance Of Power In The Middle East. Journal of Management and Economics Research, Vol. 16, Issue 3, (September 2018): 4.

Yeğen, M., 1999. Devlet Söyleminde Kürt Sorunu, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

Yılmaz, S., 2020. Jeopolitika ve Jeostrateji.

[https://www.academia.edu/7648509/Jeopolitik_ve_Jeostrateji?auto=download&email_work_card=download-paper] (17 Mayıs 2020, saat 9.05)].